

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Mart 2019, Sayı 249 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (47)**

**Kriz, sanayi odaklı
derinleşiyor**

Kriz, sanayi odaklı derinleşiyor

Mustafa SÖNMEZ*

ÖZET

Türkiye ekonomisi 2018'in son çeyreğinde yüzde 3 küçülürken 2018'in tamamında ancak yüzde 2,6 büyüebilmiş görünüyor. GSYH, TÜİK'in dolarla ifadesine göre, 784 milyar dolara kadar gerilemiş görünüyor. Bu, dolar bazında 2017'ye göre yüzde 8 dolayında daralmadır. 2018 nüfusu kabul edilen 82 milyon kişiye bölündüğünde de kişi başına gelirin 9 bin 632 dolara gerilediği ve 2017'deki 10 bin 602 dolardan yaklaşık kişi başına bin dolar azaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de kişi başına gelir 2017'deki düzeyinden yaklaşık bin dolar geriledi ve 9 bin 632 dolara indi. Böylece Türkiye'nin kişi başına geliri 1,4 milyar nüfusu olan Çin'in kişi başına geliri düzeyine indi. Çin ile Türkiye'deki kişi başına gelir, dünya ortalaması olan 11 bin 368 doların ancak yüzde 85'ine ulaşabilmektedir. Bu ülkelerin kişi başına geliri, ABD'dekinin yüzde 15'inden ibarettir.

Türkiye'nin özellikle 2018'in ikinci yarısında önce durgunluğa, sonrasında krize girdiğini sergileyen GSYH verileri, sektörel olarak da krize ilk girenin inşaat olmasına karşın, sanayinin bir birini takip eden mevsimler ya da çeyreklerde sürekli bir gerileme içinde olduğunu ortaya koyuyor. Sanayinin GSYH içindeki payının yüzde 23,6 ile ilk sırada olduğunu, imalat sanayinin payının yüzde 20'yi bulduğunun hatırlanması halinde, krizin sanayi odaklı olarak derinleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim sektörel katma değerlerin bir önceki yılın aynı çeyreklerine göre değişimine bakıldığında, GSYH'deki payı yüzde 24'e yaklaşan sanayide 2018 son çeyrekteki küçülmenin yüzde 6,4 olarak çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

GSYH'deki büyüklüğü yüzde 20 olan imalat sanayiinde son çeyrekteki daralma yüzde 7,4 ile daha belirgin ve merkezde durmaktadır.

Sanayinin 4 çeyrek ya da 12 aydır iniş halinde olması, krizin odağının sanayi olduğunu teyit ediyor. Sanayide birikimli kayıp yüzde 7'yi buluyor. Birikimli kayıp GSYH'de yüzde 3,1 olarak yer alıyor.

Sanayi üretim endeksi verilerine, mevsimsellikten arındırılmış olarak bakıldığında resesyonun hissedildiği Temmuz 2018'den en son verinin yayımlandığı Ocak 2019'a kadar analize konu olan 7 ayda en çok daralmanın ağaç işleme sanayiinde yüzde 24'e yakın yaşandığı gözlemleniyor. Onu izleyen demir-çeliği de içeren ana metal sanayiinde küçülmenin yüzde 15'e yaklaştığı anlaşılıyor. İnşaat ile doğrudan ilgili "Metalik olmayan Mineral Ürünler" diye tanımlanan ve çimento, cam, seramik, tuğla vb gibi inşaat girdilerini içeren alt sektördeki 7 aylık birikimli küçülmenin yüzde 14'e yaklaştığı anlaşılıyor.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

İnşaata girdi sağlayan alt sektörlerden sonra, beyaz eşya, elektronik ev eşyalarını üreten sektör ile otomotiv ürünlerini izleyen sektörlerde analize konu 7 ayda yüzde 10'a yaklaşan daralmalar olduğu gözleniyor.

Milli gelir verileri, yatırımlarda iki çeyrektir artan bir gerileme eğilimine işaret ediyor. Yatırımların 2018'in tamamında GSYH içindeki payı yüzde 28,4 olarak gerçekleşti. 2017'de bu yüzde 29,6 idi. Yatırımlar 2018'in tamamında yüzde yarım geriledi.

Çeyrekler itibarıyla bakıldığında eğilim endişe vericidir. Ekonominin yüzde 3 küçüldüğü 2018 son çeyreğinde, yatırımların çeyrek GSYH içindeki payı yüzde 26,8'e düşerken, son çeyrekte yatırımlar 2017 son çeyreğine göre yüzde 13'e yakın daralma gösterdi.

Yatırımların inşaat ve makine-teçhizat biçimindeki kısımlı, sanayi yatırımları hakkında da bilgi verir. 2017 ve 2018'in 8 çeyreği dikkate alındığında inşaat yatırımlarının son 2 çeyrekte negatife düşmesine karşılık makine-teçhizat yatırımlarının 3 çeyrektir gerilediği görülüyor.

Özellikle 2018 son çeyrekte yüzde 26'ya yakın daralan makine-teçhizat yatırımları, sanayinin geleceği açısından çok olumsuz sinyaller vermektedir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın 2018 son çeyreğinde yüzde 3 küçülmesine paralel olarak beklenen işsizlik artışı, sanayide önemli istihdam kayıplarının başladığına işaret ediyor.

Aralık 2018'de yüzde 13,5'ü bulan işsizlik, Türkiye'nin son 30 yılının en yüksek işsizliğine çok yaklaşmış durumda. Aralık 2017'de yaklaşık 3,3 milyon olan işsiz sayısı bir önceki yıla göre 1 milyon kişi artarak 4,3 milyonu buldu.

Kasım döneminde sanayide çalışanların sayısı 40 bin azalmıştı. Aralık döneminde 182 bin azaldı. Belli ki işverenler düşen üretimlerine hemen tepki vermeyip bir süre sabrettiler ama sonunda işten çıkarmalara hız verdiler

İşsizlik önümüzdeki aylarda azalma yerine artma eğiliminde. Mevsim etkilerinden arındırılmış verilere göre Aralık 2018'de tarım dışı işsizlik oranı yüzde 14,9'a yükseldi. Ocak 2019 döneminde mevsim etkilerinden arındırılmış tarım dışı işsizlik oranının yüzde 15,3 seviyesine ulaşacağı tahmin ediliyor. Bu da son 30 yılın rekoru anlamına gelecek.

Türkiye ekonomisi ve onun omurgasını oluşturan sanayi, 2018 yılının ikinci yarısında durgunluk, ardından küçülme yaşadı. Anlaşıldı ki, bazı sektörlerde kan kaybı çok önceden başlamış. 2019'un ilk çeyreğini (Ocak-Mart) bitirmeye az kalmışken daralma konjonktürünün sürdüğünü, bir toparlanma yönünde eğilimin pek olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Bankalarda kredi musluklarını biraz gevşetecek kadar kaynak olsa bile iç talep hala zayıf. Tüketicinin kullanabileceği kredilerin faizleri hala yüksek. Ayrıca, sert düşüş yapan tüketimi canlandıracak gelir beklentisi de yok. Yatırımcıların iştahını kabartacak siyasal ve ekonomik adımlar da görünürde yok. 31 Mart yerel seçimlerini her şeyin önüne çeken rejim, herkesi de "bekle-gör" davranışına yöneltince, tüketim de yatırım da bekle-gör kararında sabitlendi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan 2018 son çeyrek Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) verileri, hem 2018'in son çeyrekle ilgili eksik kalan büyüme parçasını açıklığa kavuşturdu hem de yılın tamamının resmini sergiledi. Türkiye ekonomisi 2018'in son çeyreğinde yüzde 3 küçülürken 2018'in tamamında ancak yüzde 2,6 büyüebilmiş görünüyor.

Tablo 1. GSYH, Büyüme: 2016-2018

	2016	2017	2018
GSYH (Yıllık Reel % Değişim)	3,2	7,4	2,6
GSYH (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	2.608.526	3.106.537	3.700.989
GSYH (Milyon \$)	862.744	851.491	784.087
Kişi Başına Gelir, \$	10.883	10.602	9.632

Kaynak: TÜİK

GSYH, TÜİK'in dolarla ifadesine göre, 784 milyar dolara kadar gerilemiş görünüyor. Bu, dolar bazında 2017'ye göre yüzde 8 dolayında daralmadır. 2018 nüfusu kabul edilen 82 milyon kişiye bölündüğünde de kişi başına gelirin 9 bin 632 dolara gerilediği ve 2017'deki 10 bin 602 dolardan yaklaşık kişi başına bin dolar azaldığı anlaşılmaktadır.

2018 VE SEKTÖRLER

2018'in tamamında GSYH yüzde 2,6 büyürken sektörel olarak yıllık bazda küçülen sektör olarak inşaat öne çıkmaktadır. Bu daldaki yıllık küçülme yüzde 2'ye yakındır. İnşaat 2017'de yüzde 9 büyümüştü.

2018'in tamamında sanayideki büyümenin yüzde 1 dolayında kaldığı görülürken, yine 2017'de sanayinin yüzde 9'un üstünde büyüme gösterdiği ama bunun kredi pompalanmasıyla gerçekleştirilen hormonal bir büyüme olduğu hatırlanmalıdır.

2018'de tarımın büyümesi yüzde 1,3'te kalırken hizmetlerin, daha çok da kamu harcamalarının zorlanmasıyla yüzde 4,4 büyüdüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 2. GSYH'de Sektörel Büyüme (%)

	2016	2017	2018(*)
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	-2,6	4,9	1,3
Sanayi	4,3	9,1	0,9
İmalat Sanayii	3,8	9,1	1,1
İnşaat	5,4	9,0	-1,9
Hizmetler	3,2	7,6	4,4

Kaynak: TÜİK veri tabanı

SON ÇEYREK VE SEKTÖRLER

Türkiye'nin özellikle 2018'in ikinci yarısında önce durgunluğa, sonrasında krize girdiğini sergileyen GSYH verileri, sektörel olarak da krize ilk girenin inşaat olmasına karşın, sanayinin bir birini takip eden mevsimler ya da çeyreklerde sürekli bir gerileme içinde olduğunu ortaya koyuyor. Sanayinin GSYH içindeki payının yüzde 23,6 ile ilk sırada olduğunu, imalat sanayinin payının yüzde 20'yi bulduğunun hatırlanması halinde, krizin sanayi odaklı olarak derinleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim sektörel katma değerlerin bir önceki yılın aynı çeyreklerine göre değişimine bakıldığında, GSYH'deki payı yüzde 24'e yaklaşan sanayide 2018 son çeyrekteki küçülmenin yüzde 6,4 olarak çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

GSYH'deki büyüklüğü yüzde 20 olan imalat sanayisinde son çeyrekteki daralma yüzde 7,4 ile daha belirgin ve merkezde durmaktadır.

İnşaatın son çeyrekteki küçülmesi yüzde 8,7 ile oransal olarak daha yüksek görünse de GSYH'deki payının yüzde 6,5 dolayında olduğu anımsandığında, inşaatdaki daralmanın, ancak sanayiden sonra bahse konu olabileceği söylenmelidir.

GSYH'deki payı yüzde 6'nın altına düşen tarımdaki gerileme yüzde 0,5'da kalmış görünmesine karşılık, gerçekte tarımda daha büyük sorunlar olduğu bilinmektedir. TÜİK, Ekim sonunda 2018'in tarımsal üretim tahminlerini vermişti ve tahıllarda

Tablo 3. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gsyh, Yüzde Değişim, (2009=100)

	2017-I	II	III	IV	2018-I	II	III	IV
Tarım	5	7	3,6	6,1	7,3	-1,1	1,8	-0,5
Sanayi	6,1	5,9	15,4	9,3	7,9	4	0,1	-6,4
İmalat Sanayii	5,6	5,9	16,8	8,8	8,4	4,4	0,5	-7,4
İnşaat	5,1	5,1	18,8	6,5	8	1,5	5,6	-8,7
Hizmetler	6,4	6,3	21,8	9,3	10,5	8,9	4,8	-0,3
GSYH	5,3	5,3	11,5	7,3	7,4	5,3	1,8	-3

Kaynak: TÜİK veri tabanı

yüzde 4,2; sebze de yüzde 3; meyvede de yüzde 1,2 oranlarında üretim düşmesi öngörmüştü. Ne var ki, aynı TÜİK, GSYH verilerinde tarım sektörünün 2018'de yüzde 1,3 büyüdüğünü açıkladı. Üretimi düşen, ama GSYH istatistiklerinde katma değeri artan tarım sektörünün hesaplanmasında bir sorun olduğu açıktır. Ekim-Aralık millî gelir verilerinde ortaya çıkan yüzde 0,5'lik küçülme de, üretimdeki yıllık azalma oranının çok altında kalmıştır.

Hizmetler, Ekim-Aralık döneminde yüzde 3 küçülen millî gelirden daha yavaş bir tempoyla (yüzde -0,3) küçülen ana sektör olmuştur. Bunda da kamu harcamalarının canlı tutulmasının etkisi başatır.

GSYH'de hizmetler sektörünün bir bölümü tarım, sanayi ve inşaatla ilişkilidir. Taşıma, ihracat, ithalat, toptan ve perakende ticaret, bankacılık, sigortacılık, depolama, reklamcılık, pazarlama vb faaliyetler ve bu sektörlerden türeyen veya onların talebini karşılayan katma değer öğeleri bu kategori içinde sayılabilir. Dolayısıyla tarım sanayi ve inşaatteki küçülme, belli ölçülerde hizmetlere de yansımaktadır.

Hizmetlerin, üretken sektörlerden bağımsız olarak büyüeyebilen en büyük alt-kesimi devletin harcamalarıdır. 2018'de 24 Haziran genel seçim ve 31 Mart 2019 yerel seçim konjonktürü içinde devletin cari harcamalarında sürdürülen artış, son üç aya da yansımış ve hizmetler sektöründeki gerilemeyi frenlemiştir.

TÜRKİYE, ÇİNLİLEŞTİ

2018 GSYH'si dolara dönüştürülünce 785 milyar dolar görünen Türkiye 82 milyon nüfusu ile dünya ekonomisinin 19. büyük ekonomisi sıralamasına geriledi. Daha önce 851 milyar dolar ile 2 basamak daha üstteydi. Türkiye, ilk 20'ye giren "yükselen ülkeler" in en altında yer alıyor.

Dolarla milli gelir, nüfusa bölünüp kişi başına gelir verisine ulaşıyor. Türkiye'de kişi başına gelir 2017'deki düzeyinden yaklaşık bin dolar geriledi ve 9 bin 632 dolara indi. Böylece Türkiye'nin kişi başına geliri 1,4 milyar nüfusu olan Çin'in kişi başına geliri düzeyine indi. Çin ile Türkiye'deki kişi başına gelir, dünya ortalaması olan 11 bin 368 doların ancak yüzde 85'ine ulaşabilmektedir. Bu ülkelerin kişi başına geliri ABD'dekinin yüzde 15'inden ibarettir.

İlk 20 büyük ülke arasına girip de kişi başına geliri Türkiye'dekine yakın olan diğer ülkeler 9 bin 614 dolar geliri ile Meksika ve 9 bin 127 dolar kişi başına geliri ile Brezilya'dır. Hindistan ile Endonezya ise ilk 20'ye girmekle birlikte kişi başına gelirleri 2 bin ile 4 bin dolar arasında değişen ülkelerdir.

Öte yandan Türkiye'de sığınmacı olarak bulunan ve çoğu çalışarak ve tüketerek milli gelire katkı yapan Suriyelilerin de nüfusa eklenmesi gerekir. Bunun yapılması halinde yaklaşık 4 milyon eklenildiğinde üretilen milli gelirin 82 milyona değil de, 86 milyon nüfusa bölünmesi ile elde edilecek kişi

Tablo 3. Türkiye ve Çin'in Kişi Başına Geliri Eşitlendi (2018)

Ülkeler	GSYH (milyar \$)	Nüfus (milyon)	Kişi B. Gelir \$	ABD=100 (ABD'ye göre karşılaştırma) %
ABD	20.513	328	62.518	100
Çin	13.457	1397	9.633	15
Japonya	5.071	w126	40.106	64
Almanya	4.029	83	48.670	78
İngiltere	2.809	66	42.261	68
Fransa	2.795	65	42.931	69
Hindistan	2.690	1334	2.016	3
İtalya	2.087	49	42.931	69
Brezilya	1.909	209	9.127	15
Kanada	1.734	36	48.670	78
G. Kore	1.656	52	32.046	51
Rusya F.	1.576	144	10.950	18
İspanya	1.437	46	31.060	50
Avustralya	1.428	25	56.698	91
Meksika	1.199	125	9.614	15
Endonezya	1.005	265	3.789	6
Hollanda	910	17	52.931	85
S.Arabistan	770	33	23.187	37
Türkiye	785	82	9.632	15
İsviçre	709	8	83.583	134
Dünya	84.835	7463	11.368	18

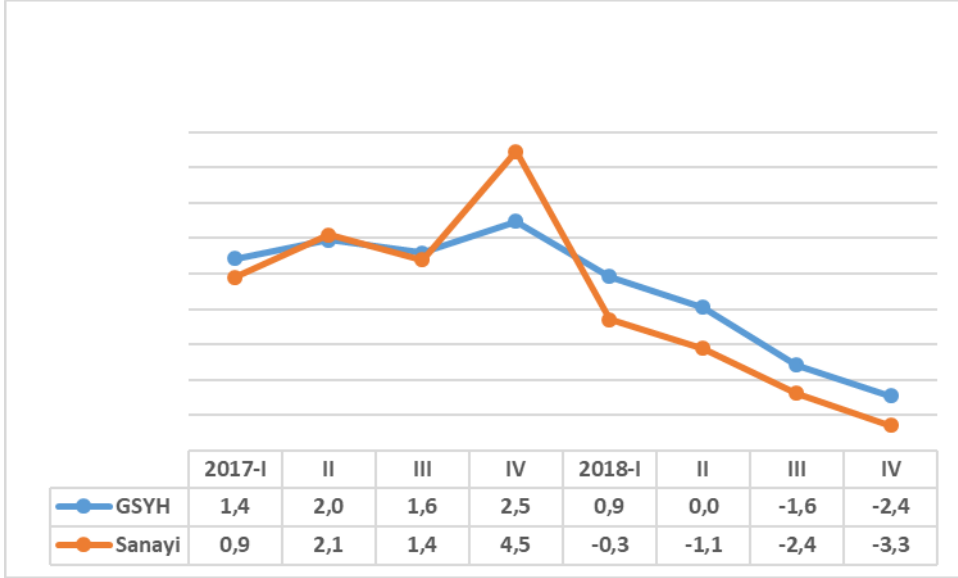
Kaynak: IMF veri tabanı

başına milli gelir, 9 bin 632 dolar değil, 9 bin 128 dolar olacaktır.

DETAYDA KRİZİN SEYRİ

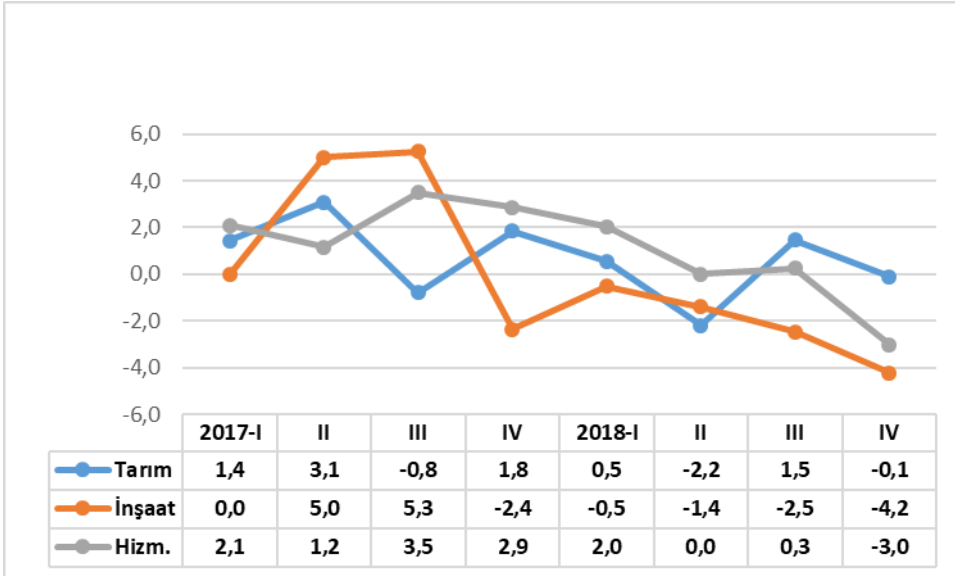
Sanayinin milli gelir içinde yüzde 24'e ulaşan büyüklüğünü anımsayarak bakıldığında, sanayinin 4 çeyrek ya da 12 aydır iniş halinde olması, krizin odağının sanayi olduğunu teyit ediyor. Sanayide birikimli kayıp yüzde 7'yi buluyor. Birikimli kayıp GSYH'de yüzde 3,1 olarak yer alıyor.

Milli gelirdeki büyüklüğü yüzde 6,5 dolayında olan inşaat da 4 çeyrektir küçülüyor. 12 ayda inşaat sektörü yüzde 9'a yakın küçülmüş durumda. Konut sektöründe küçülmenin çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Hizmetler ise dördüncü çeyrekte yüzde 3 oranında küçülmüş görünüyor ve birikimli küçülmesi yüzde 0,7'den ibaret kalıyor. Daha ilginç ise tarımda yaşanıyor. Üretim arzı nedeniyle yüksek fiyat artışlarının yaşandığı tarımda birikimli küçülme yüzde 0,3'den ibaret kalıyor.

Grafik 1. Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış GSYH ve Sanayide Değişim (%)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

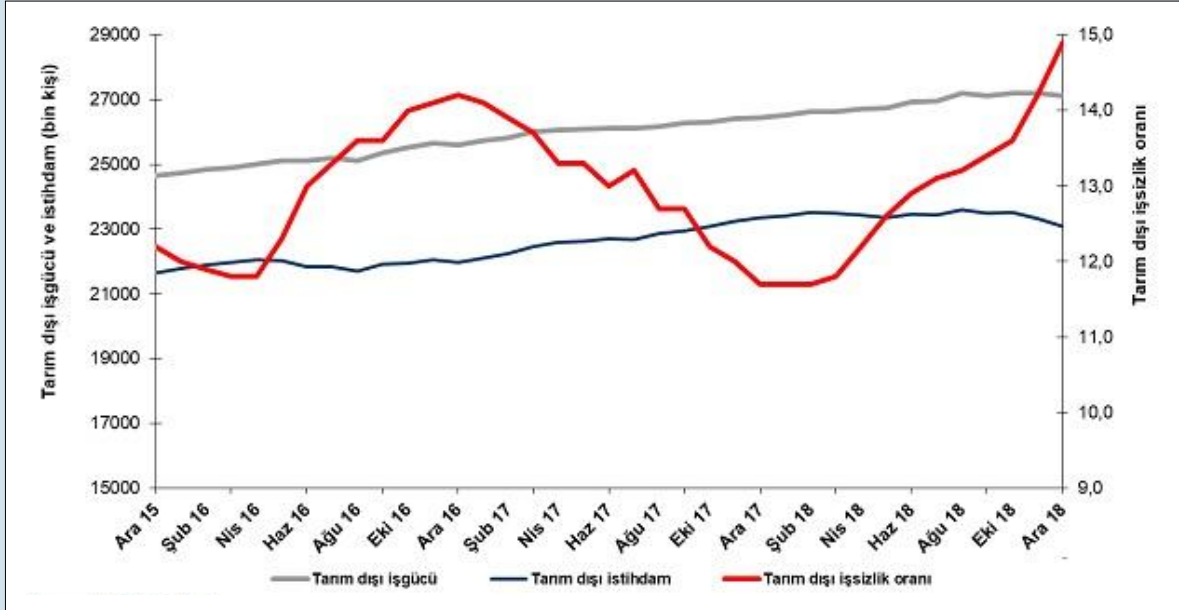
Grafik 2. Tarım, İnşaat ve Hizmetlerde Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış Değişim (%)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

İŞSİZLİK PATLADI, SANAYİDE TENSİKATLAR ARTIYOR

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın 2018 son çeyreğinde yüzde 3 küçülmesine paralel olarak beklenen işsizlik artışı, sanayide önemli istidam kapıplarının başladığına işaret ediyor.

Aralık 2018'de yüzde 13,5'u bulan işsizlik, Türkiye'nin son 30 yılının en yüksek işsizliğine çok yaklaşmış durumda. Muhtemelen 15 Nisan'da, Ocak 2019 işsizlik verileri yayınlandığında, rahatlıkla "Son 30 yılın en büyük işsizliği" ifadesini kullanmak mümkün olacak. Türkiye, 1988-2018 arası en yüksek işsizliği, küresel krizden etkilenerek yaşadığı 2009 krizinde görmüş ve o yıl işsizlik yüzde 14 olarak gerçekleşmişti. AKP öncesi dönemde, 1988-2002 arasında yıllık ortalama işsizlik oranı yüzde 8 olarak gerçekleşirken, AKP rejiminin 2003-2018 iktidar döneminde yıllık ortalama işsizlik oranı yüzde 10,9 oldu. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılı sonunda yüzde 10,3 olan işsizlik oranı 2009 kriz yılında yüzde 14'e yükseldi. Büyük teşviklere ve iddialı istihdam seferberliği söylem ve girişimlerine rağmen AKP rejimi, işsizliği tek haneye indiremedi, şimdi yüzde 15'e çıkarmak üzere.

Grafik 3. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Tarım Dışı İş Gücü, İstihdam ve İşsizlik Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, Betam

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Aralık 2017 döneminde yüzde 10,4 olan işsizlik 3,1 puan artarak Aralık 2018'de yüzde 13,5'e yükseldi. Aralık 2017'de yaklaşık 3,3 milyon olan işsiz sayısı bir önceki yıla göre 1 milyon kişi artarak 4,3 milyonu buldu.

TÜİK'in açıkladığı işgücü-işsizlik verileri, son bir yılda işsiz sayısının 1 milyondan fazla arttığını ortaya koyarken bunun 633 bininin işini kaybedenlerden, 378 bininin de işgücü kümesine giren, iş arayan ama bulamayanlardan oluştuğu anlaşılıyor. Bir yıl içinde işini kaybedenler içinde inşaat sektörü 442 bin kişi ile ilk sırayı alırken tarımdan da istihdamın 375 bin kişi azaldığı izlenebiliyor. Bu kayıp, hizmet sektörünce kısmen telafi edilmiş görünüyor.

İşsizlik açısından öncelikle dikkate alınması gereken tarım dışı işsizlik oranı da geçen yılın aynı dönemine göre 3,3 puan artarak yüzde 12,3'den yüzde 15,6'ya yükseldi. Tarım dışı işsizlikteki hızlı artış dikkat çekici.

İşsizlik önümüzdeki aylarda azalma yerine artma eğiliminde. Mevsim etkilerinden arındırılmış verilere göre Aralık 2018 tarım dışı işsizlik oranı yüzde 14,9'a yükseldi. Arka arkaya iki ayın işsizlik artışları 1,3 puan arttı. Kısa adı BETAM olan Bahçeşehir Üniversitesi araştırma kuruluşu, uyguladığı tahmin modeli ile Ocak 2019 döneminde mevsim etkilerinden arındırılmış tarım dışı işsizlik oranının 0,4 yüzde puan artarak yüzde 15,3 seviyesine ulaşacağını öngörüyor. Bu da son 30 yılın rekoru anlamına gelecek.

Kasım döneminde istihdam kaybı 178 bin iken Aralık döneminde 243 bine yükseldi. En çarpıcı veri ise sanayiden geliyor. Kasım döneminde bu sektörde çalışan sayısı 40 bin azalmıştı. Aralık döneminde 182 bin azaldı. Belli ki işverenler düşen üretimlerine hemen tepki vermeyip bir süre sabrettiler ama sonunda işten çıkarmalara hız verdiler.

Tablo 4. 2018'in Son 4 Ayında İstihdam ve Değişimler, Bin Kişi

	Bin Kişi				Aylık değişimler (%)			
	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
Eyl.18	5.257	5.698	1.905	15.879	31	-32	-36	-55
Eki.18	5.291	5.696	1.873	15.931	34	-2	-32	52
Kas.18	5.236	5.656	1.824	15.843	-55	-40	-49	-88
Ara.18	5.182	5.474	1.747	15.859	-54	-182	-77	16

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Şubat döneminden itibaren sürekli istihdam kaybeden inşaat, Aralık döneminde 77 bin ile istihdam kayıp rekorunu kırdı. 77 binlik kayıp ile birlikte bu sektörün 11 aylık kaybı 412 bini buldu. Şubat 2018'de inşaatta çalışan sayısının 2 milyon 205 bin olduğu düşünülürse istidamın yüzde 20 oranında azaldığı ortaya çıkıyor. Bu azalmanın esas olarak yer aldığı sektör ise konut sektörü. Ellerindeki bitmiş konutları satmakta zorlanan müteahhitler yeni projelere girişmiyorlar. Dahası, elinde fazla stok olmayanlar bile yüzde 40'ların üzerinde artış kaydeden inşaat maliyetlerinin dayattığı fiyatlarla ve mevcut yüksek faiz koşullarında yapacakları konutları satamayacaklarını bildiklerinden yeni projeleri ertelemiş durumdalar.

İşsiz sayısının 4,3 milyona ulaşması ve işsizlik oranını yüzde 13,5'a çıkması, "Dar tanımlı işsizlik" olgusunun değerleri. TÜİK, her işi olmayana "işsiz" demiyor. 15 yaş üstündeki birinin işsiz sayılması için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olması gerekiyor. Oysa iş aramaktan umudunu kesmiş, iş olursa çalışırım diyen ama işsiz sayılmayan milyonlarca insan daha var. Bunları dikkate alan hesaplamaların bulgularına ise "Geniş tanımlı işsizlik" deniyor.

TÜİK veri tabanından geniş tanımlı işsizlik hesaplaması yapıldığında, dar tanımda 4,3 milyon, yüzde 13,5 görünen işsizlik oranının, geniş tanımlamada 7,2 milyon işsiz ve yüzde 20,9 işsizlik oranına çıktığını gösteriyor. Aralık 2017'de 6,2 milyon olan geniş tanımlı işsiz sayısı bir yılda 7,2 milyona ulaşmış görünüyor.

İMALATIN ALT DALLARINDA KÜÇÜLME

Milli gelir verilerinde imalat sanayiinin alt sektörlerine ilişkin detay bilgi verilmiyor. İmalat sanayiinin alt sektörlerinde büyüme-küçülme detaylarına bu veri setinden ulaşılamıyor. Bu durumda, sanayi üretim endeksi serisi yol gösterici olabiliyor. Sanayi üretim endeksi verilerine, mevsimsellikten arındırılmış olarak bakıldığında resesyonun hissedildiği Temmuz 2018'den en son verinin yayımlandığı Ocak 2019'a kadar imalat sanayiinde küçülmenin yüzde 3,4 olduğu gözleniyor.

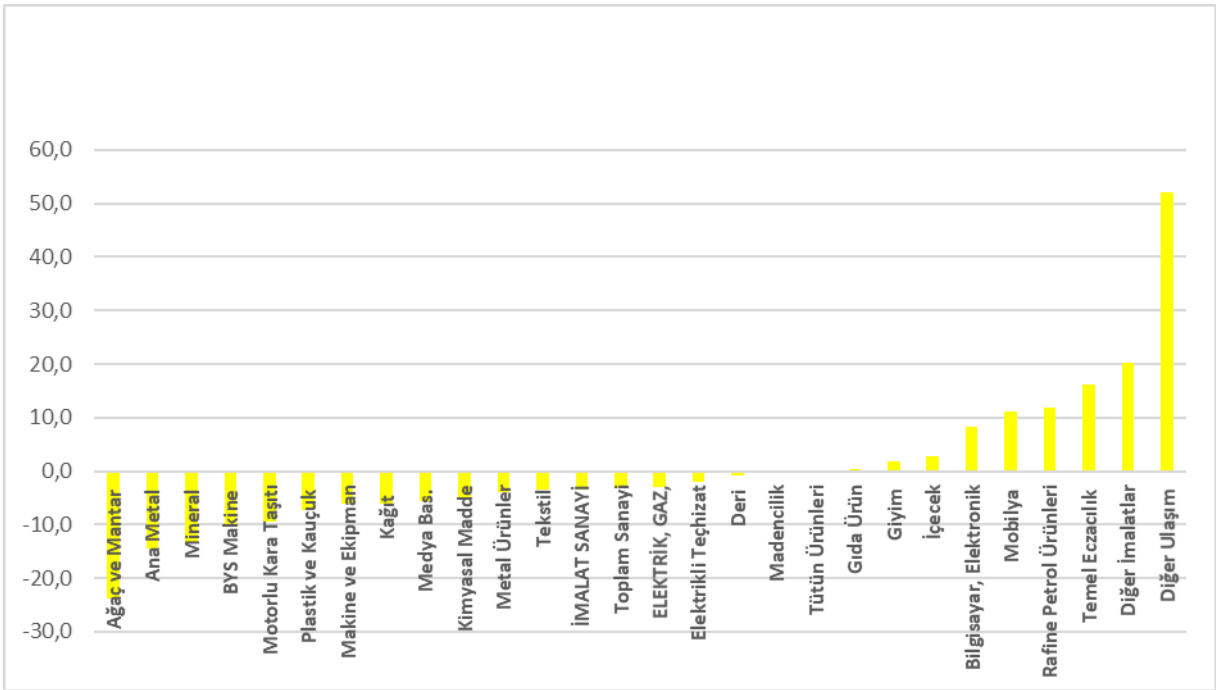
İmalat sanayinin alt dallarında ise bazı sektörlerde küçülmeler ileri boyutlarda. Öncelikle, hızla küçülen inşaat ile ilgili imalat sanayii alt sektörlerinde derin daralmalar olduğu dikkat çekiyor.

Analize konu 7 ayda en çok daralmanın ağaç işleme sanayiinde yüzde 24'e yakın yaşandığı gözlemleniyor. Onu izleyen demir-çeliği de içeren ana metal sanayiinde küçülmenin yüzde 15'e yaklaştığı anlaşılıyor. İnşaat ile doğrudan ilgili "Metalik

olmayan Mineral Ürünler" diye tanımlanan ve çimento, cam, seramik, tuğla vb gibi inşaat girdilerini içeren alt sektördeki 7 aylık birikimli küçülmenin yüzde 14'e yaklaştığı izleniyor.

İnşaata girdi sağlayan alt sektörlerden sonra, beyaz eşya, elektronik ev eşyalarını üreten sektör ile otomotiv ürünlerini izleyen sektörlerde analize konu 7 ayda yüzde 10'a yaklaşan daralmalar olduğu gözleniyor. Özellikle yükselen döviz fiyatlarıyla birlikte maliyetleri de hızla artan bu ürünlere olan iç talebin hızla azaldığı biliniyor ve iç talepteki daralma ile bu sektörlerde üretimin de azaldığı gözleniyor. Özellikle mobilyayı da içerecek şekilde bu tür ürünlere getirilen vergi indirimleri, ilkinde 3 ay olan süresinin ikinci kez uzatılmasına rağmen, sektörde daralmanın yüzde 10'un pek de altına indirilemediği anlaşılıyor.

Diğer alt sektörlerden plastik-lastik, kağıt, basım sanayii, makine gibi dallarda da 7 aylık birikimli küçülmenin yüzde 6 dolayında olduğu, tekstilde bile yüzde 4'e yakın daralma yaşandığı gözleniyor.

Grafik 4. Temmuz 2018-Ocak 2019 Dönemi: Sanayi Alt Dallarında Üretim (Birikimli Değişim, %)

Tablo 5. Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış Aylık Üretim Endeksi (%)

	7 ay. Birk.	2018-7	8	9	10	11	12	2019-1
Ağaç ve Mantar	-23,7	0,4	-2,2	-5,1	-5,8	0,5	-7,6	-3,8
Ana Metal	-14,5	1,5	-2,0	-2,3	-3,7	-0,5	-8,0	0,5
Mineral	-13,6	5,5	-5,5	-6,3	-1,6	-6,1	-1,8	2,3
BYS Makine	-9,9	4,2	-3,7	-1,3	-0,3	-4,3	0,4	-5,0
Motorlu Kara Taşıtı	-9,4	0,4	-11,6	6,6	-8,1	-0,2	6,8	-3,2
Plastik ve Kauçuk	-7,4	4,0	-4,4	-2,2	-4,7	-2,7	0,2	2,3
Makine ve Ekipman	-6,2	0,9	4,7	0,6	-4,8	-2,5	-1,5	-3,6
Kağıt	-6,0	-1,9	3,6	1,6	-12,1	-1,9	-2,5	7,3
Medya Bas.	-5,6	3,4	-0,4	0,2	3,8	-7,2	-5,7	0,3
Kimyasal Madde	-4,9	1,1	0,9	-6,8	-4,2	1,3	3,0	-0,3
Metal Ürünler	-4,0	2,1	-1,7	-3,6	-1,2	-0,7	-3,2	4,3
Tekstil	-3,5	3,2	-2,2	-1,6	-5,0	1,0	-0,4	1,6
İMALAT SANAYİ	-3,4	3,9	-2,1	-2,2	-2,5	-0,3	-1,4	1,1
Toplam Sanayi	-3,3	3,6	-1,7	-2,2	-2,3	-0,3	-1,3	1,0
ELEKTRİK, GAZ,	-3,0	2,4	-1,2	-2,5	-1,2	0,0	-0,6	0,1
Elektrikli Teçhizat	-2,0	7,1	-2,4	-7,0	-1,0	-1,9	-3,1	6,5
Deri	-0,8	6,8	-8,4	-2,2	-1,7	2,6	2,7	-0,7
Madencilik	-0,4	-0,7	4,4	-1,1	-2,1	-2,4	-0,2	1,7
Tütün Ürünleri	0,0	-10,5	0,7	0,4	-3,5	6,9	4,2	1,7
Gıda Ürün	0,3	3,2	0,8	-3,1	-0,4	1,1	-3,0	1,8
Giyim	1,7	3,9	-2,0	0,6	-1,5	-1,0	1,6	0,2
İçecek	2,8	8,7	-7,2	8,4	-7,4	-3,2	0,3	3,3
Bilgisayar, Elektronik	8,4	-0,4	18,0	-13,8	6,3	-9,8	26,3	-18,2
Mobilya	11,1	3,9	1,5	0,4	2,4	6,2	-1,5	-1,7
Rafine Petrol Ürünleri	11,8	8,4	-2,3	-6,2	-5,1	1,8	12,5	2,7
Temel Eczacılık	16,2	15,8	-15,3	3,4	2,3	4,1	4,2	1,6
Diğer İmalatlar	20,2	4,7	-4,9	27,6	-22,7	12,3	-8,7	11,9
Diğer Ulaşım	52,2	20,5	16,1	-20,0	13,4	11,7	-27,5	38,0

Kaynak: TÜİK veri tabanı

İmalat sanayiinin alt dallarından 7 ayda üretimi çok az artan dalları bekleneceği gibi tütün, gıda, giyim, içecek gibi geçimlik malların üretildiği alt sektörler oluşturuyor. Petrol rafinajı, ilaç sanayi-

indeki artışları anlamak mümkün ama bilgisayar-elektronik gibi ithalata bağımlılığı alt sektörlerde üretim artışının yüzde 8 dolayında olması, ancak ihracat siparişleri ile açıklanabilir.

İHRACATIN İTHALATA BAĞIMLILIĞI YÜZDE 60

Henüz resmîyet kazanmayan Şubat 2019 dış ticaret verileri konusunda Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan şöyle konuştu: "Küresel ticarete yaşanan tüm sorunlarına rağmen Türkiye tarihinin en yüksek şubat ayı ihracatını açıklamış bulunuyoruz. Yılın ilk iki ayında ihracat yüzde 5 artarken, ithalat yüzde 23,1 azaldı." Bakan Pekcan aynı coşkuyla devam ediyordu, bu yılın en önemli göstergesinin ihracatın ithalatı karşılama oranı olduğunu, bunun ilk iki ayda yüzde 87,3'e ulaştığını, 2018'in ilk iki ayında ise yüzde 64 dolayında olduğunu vurguluyordu.

İhracatta görece bir artış ama ithalatta sert bir düşüş olduğu açık. Ancak bunun arkasında yatan dinamikler neler ve bu durumun sürdürülebilirliği ne kadar, asıl önemli olan bu.

Ekonomi 2018'in üçüncü çeyreğinde ancak yüzde 1,8 büyüyebilirdi, son çeyreğinde ise yüzde 3 küçüldü, genelde büyüme yüzde 2,6'da kaldı. Son çeyrekte yaşanan derin küçülme sonucu özellikle sanayi üretiminin kullandığı ara malı, girdi, yatırım için makine vb. ithalatı düşüş gösterdi. İthalatta düşüş, tamamen üretimin azalması, yatırımların durması ile ilgili.

İhracattaki artış ise sanayide üretilenin dışarıya satışı ile ilgili olmaktan çok, stoktaki bitmiş ya da stoklanmış ham madde ile üretilenin dış pazarlara yönlendirilmesi ile ilgili. Bundan dolayı ihracatta Bakan Pekcan'ın sözünü ettiği artışın devamı şimdilik kolay değil.

İhracat üretime bağlı, üretim de ithalata. Başka bir deyişle ithalat yapmadıkça ihracat artmıyor. İhracat, ithalata yüzde 60 dolayında bağımlı. İhraç edilen otomotiv ürünleri, gıda, tekstil, konfeksiyon, demir-çelik, beyaz eşya gibi kalemlerin ihracat bedelinin yüzde 60'a ulaşan miktarı ithal girdi için harcanıyor. Bu ithalatı yapmadan üretim, üretim yapmadan da ihracatı sürdürmek mümkün değil.

İhracatın ithalata bağımlılık oranı sektörden sektöre değişse de ortalama yüzde 60 dolayında. Bunu, ihracatın bir türü olan "Dâhilde İşlem İzni Teşvik Belgesi" alınarak yapılan ihracat biçiminden görmek mümkün. İhracatın ithalata artan bağımlılığına katkı yapan bir politika ögesi olarak "Dâhilde İşleme Rejimi" (DİR) adını taşıyan teşvik sistemi, ihracatın ana eksenini oluşturuyor. Bu sistem, yurt içinde işleyerek belli bir süre içinde ihraç etmek şartıyla ihracatçı sanayicilere vergi muafiyetleri ve istisnalar sağlıyor.

Bu teşvik sisteminin yürürlüğe girdiği 1996'dan itibaren ihracatın yaklaşık yarısı bu konseptle gerçekleştiriliyor. Firma ihracat yapacağını bildirerek ithalattan alınan vergi ve harçlardan muafiyet istiyor ve teşvik belgesi başvurusunda taahhüt ettiği ihracatı belirttikten sonra bu ihracat için gerekli ithalatı da ifade ediyor ve ithalatına teşvik sağlıyor.

Yıldan yıla değişse de DİR çerçevesinde yapılan ihracat tutarının yüzde 60'ı dolayında teşvikli ithalat izni aldığı anlaşılıyor. Örneğin 2010 yılında 55 milyar dolarlık ihracat için 33 milyar dolarlık teşvikli ithalat izni alındığı ve bunun ihracatın yüzde 60'ına ulaştığı görülüyor. Yine 2017 yılında 62 milyar dolarlık ihracat için 34 milyar dolarlık teşvikli ithalat izin belgesi alındığı görülüyor. Bu da ihracatın yüzde 55'i demek.

2003-2017 aralığında bakıldığında ithalata bağımlılık ortalama yüzde 60'ı bulurken sektörden sektöre değişebilmekte. Ana metal, bilgisayar, elektronik gibi dallarda ithalata bağımlılık yüzde 75'i bulurken otomobilde genelde yüzde 60, gıdada yüzde 50 dolayına ulaşabiliyor.

Üretimde ithal girdi payının artması, özellikle döviz kurunun düşük seyrettiği 2003-2013 döneminde yoğun olarak yaşandı. İç ve dış iklimin etkisiyle umulmadık boyutlarla giriş yapan yabancı kaynak döviz kurunu düşürürken, içeriden sağlanan birçok girdiyi ucuz dövizle ithal etmek daha kârlı bulundu. Bu tercih, içerideki irili ufaklı birçok tedarikçi sanayinin yok oluşunu da getirdi.

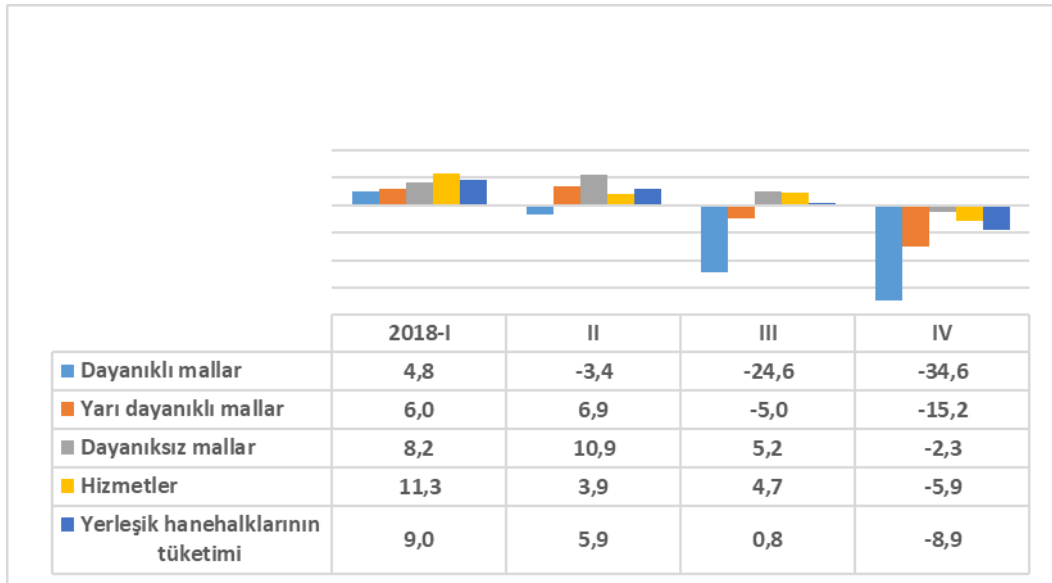
Sanayinin, dolayısıyla ihracatın ithalata bu ölçüde bağımlılığı, döviz fiyatlarının 2018'deki gibi hızla fırladığı koşullarda ithalatı da pahalılaştırarak üretimin maliyetlerini artırıyor, dolayısıyla rekabet gücünü aşağı çekiyor.

Kurgunun çalışması, yeniden dövizin ucuzlamasına, o da dışarıdan kaynak akışının hızlanmasına bağlı. Bu, özellikle Türkiye için yakın gelecekte kolay görünmüyor. Tersine, dövizde yeniden bir tırmanma sürecine girildiğine ilişkin önemli sinyaller geliyor. İhracat performansının stokla sınırlı olduğu, mevcut kur fiyatlarıyla yapılacak ithalatla, ihracatı artırmanın pek de kolay olmayacağı açık. İthal girdi araç-gerecinin içeride üretilmesiyle sağlanacak ithal ikamesi ise uzun soluklu ve istikrarlı bir çabayı, daha çok da sanayiye ihmal edip inşaatı kollayan bugünkü büyüme paradigmasının değiştirilmesini gerektiriyor.

TÜKETİM HARCAMALARI VE SANAYİ

2018'in tamamında ekonomi yüzde 2,6 büyürken bu büyümeye hanehalkı tüketiminden gelen katkı 0,7 puandan ibaret kaldı. Büyümeye esas

katkı, mal ve hizmet ihracından 2,4 puan olarak geldi. Hanehalkı tüketimindeki daralma özellikle son çeyrekte ileri boyutlara ulaştı ve 2017'nin son çeyreğine göre daralma yüzde 35'e yaklaştı. Son çeyrekte ekonomi yüzde 3 daralırken hanehalkı

Grafik 5. Özel Tüketimde Değişim (2009=100) Çeyrekler İtibariyle Değişim (%)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

tüketiminin katkısı eksi yüzde 5,3 puandı. Ama bunu, mal ve sermaye ihracından gelen 1,9 puanlık pozitif katkı dengeleyince yüzde 3 küçülmeye ulaşılabildi.

Sanayinin alt dallarının krizde ne tür bir performans gösterdiği, tüketim harcamalarına ilişkin verilerden de anlaşılabilir. Hanehalkının özellikle dayanıklı malların tüketimini ertelediği anlaşılıyor.

Son çeyrekte hanehalkı tüketimi yüzde 9'a yakın azalırken en derin daralmanın dayanıklı tüketim mallarında olduğu gözleniyor. Otomotiv, beyaz eşya, konut gibi dayanıklı mallarda yaşanan yüzde 35'e yaklaşan tüketim daralması, yarı dayanıklı tüketimde yüzde 15'i aşmış görünüyor. Son çeyrekte dayanıksız mallarda-özellikle gıda, içecek, giyim-sektörlerinde tüketim azalması yüzde 2,3 ile sınırlı kalırken hizmet tüketiminin de yüzde 6 ya yakın daraldığı gözleniyor.

YATIRIMLARDA GERİLEME

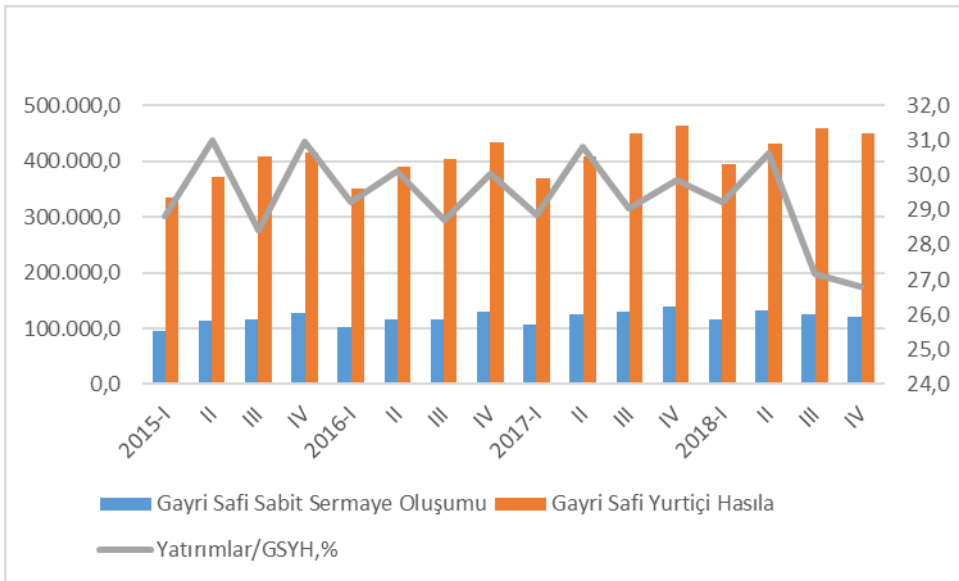
Milli gelir verileri, yatırımlarda iki çeyrektir artan bir gerileme eğilimine işaret ediyor. Yatırımların

2018'in tamamında GSYH içindeki payı yüzde 28,4 olarak gerçekleşti. 2017'de bu yüzde 29,6 idi. Yatırımlar 2018'in tamamında yüzde yarıya geriledi.

Çeyrekler itibarıyla bakıldığında eğilim, endişe vericidir. Ekonominin yüzde 3 küçüldüğü 2018 son çeyreğinde yatırımların çeyrek GSYH içindeki payı yüzde 26,8'e düşerken, son çeyrekte yatırımlar 2017 son çeyreğine göre yüzde 13'e yakın daralma gösterdi.

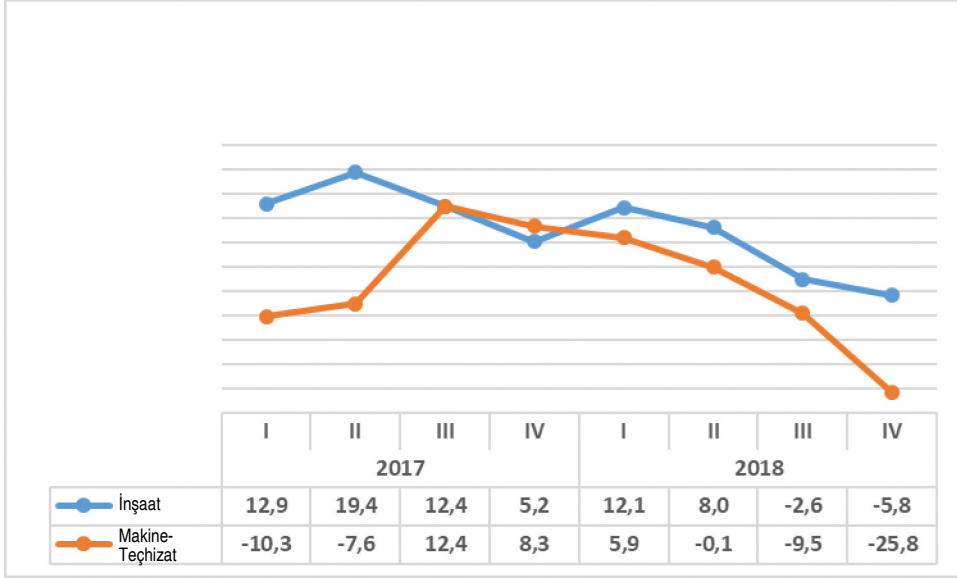
Yatırımların inşaat ve makine-teçhizat biçimindeki kırılımı, sanayi yatırımları hakkında da bilgi verir. 2017 ve 2018'in 8 çeyreği dikkate alındığında inşaat yatırımlarının son 2 çeyrekte negatife düşmesine karşılık makine-teçhizat yatırımlarının 3 çeyrektir gerilediği görülüyor.

Özellikle 2018 son çeyrekte yüzde 26'ya yakın daralan makine-teçhizat yatırımları, sanayinin geleceği açısından çok olumsuz sinyaller vermektedir.

Grafik 6. GSYH ve Yatırımlar: 2005-2018 (%)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Grafik 7. Yatırımların Seyri: (Çeyrekler itibarıyla, 2009=100)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

YENİDEN CARİ AÇIK...

Küçülen ekonomi, beraberinde daralan cari açık, hatta yer yer fazla veren cari denge olgusunu gündeme taşıdı. Ne var ki, küçülme halinde bile ekonomi, cari fazla vermeyi sürdürmeyecek kadar zayıf ve kırılğan durumda.

TCMB'nin yayımladığı Ocak-2019 ödemeler dengesi tablolarına göre, dört aylık ve istisnai cari işlem fazlası, Aralık 2018 ve Ocak 2019'da bir kez daha açığa döndü. Kriz ortamında ve ekonomi küçülürken dahi açıktan kurtulmak mümkün olamadı. Türkiye, 2008-2009 krizinde de benzer bir durumla karşılaşmıştı: On iki ay boyunca GSYH yüzde 7,4 oranında küçülmüş; ödemeler dengesi ise 15 milyar dolar cari işlem açığı vermişti.

Aralık 2018 ve Ocak 2019'un ihracat verileri, önceki iki ay (Ekim-Kasım) ile karşılaştırılınca 40,5 milyar dolardan 33,7 milyar dolara bir gerileme yüzde 17'ye yaklaşıyor. Stoktaki mamul malların ya da girdilerle üretilenlerin ihracatında dip kazanmış gibidir. Sanayi üretiminin ihracatı destekleyecek gücü tükenmiş görünüyor.

İthalatı kısarak cari işlem fazlası yaratma olanağı da tükenmiş görünüyor. Aralık 2018 ve Ocak 2019'un ithalat verileri, önceki iki ay (Ekim-Kasım) ile karşılaştırılınca toplam ithalat 34,8 milyar dolardan 34,7 milyar dolara inerek binde 3 daralma göstermiştir. İthalatın alt sınırına Kasım'da ulaşılmış gibidir. Korkut Boratav'ın deyişiyle, "Toplumun olağan işleyişini mümkün kılan asgari ithalat sınırına inilmiştir; daha fazla kısıntı, çöküntü anlamına gelebilir."

2018'in son beş ayı boyunca dış borçların 11,4 milyar dolarlık anaparasını kesintisiz ödemek zorunda kalan Türkiye, Ocak 2019'da dış dünyadan 5,3 milyar dolarlık net borçlanma yapabilmiştir.

Tablo 6. Temmuz 2018 Sonrası Cari Denge, Milyon \$

	2018 Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	2019 Ocak	7 ay Toplam
CARİ İŞLEMLER HESABI	-2.310	1.881	1.800	2.569	1.040	-1.521	-813	4.956
Doğrudan Yatırımlar	-853	-849	-944	-1.465	-1.326	-799	-586	-6.822
Portföy Yatırımları	304	2.286	925	-614	-1.851	1.693	-6.110	-3.367
Diğer Yatırımlar	-368	13.413	5.047	2.781	509	-608	579	21.353
Dış kaynak Trafığı	-917	14.850	5.028	702	-2.668	286	-6.117	11.164
Rezerv Varlıklar	2.424	-8.075	-3.476	1.729	3.920	860	3.540	-1.502
NET HATA VE NOKSAN	3.808	4.872	-247	-141	213	2.668	-1.792	5.573

Kaynak: TCMB

Önemli bölümü bankaların yılda bir kere yenilediği sendikasyon kredilerinden ve bunların uzantılarından oluşmaktadır.

Cari işlem fazlası verme Kasım 2018'de son bulmuş gözüküyor. 2019'da cari açığın dış finansman gereksinimine dış borçların döndürülme güçlükleri eklenirse yeni bir döviz krizi tetiklenebilir.

2019'A KRİZLE GİRİLDİ, YA SONRASI?

Türkiye ekonomisi ve onun omurgasını oluşturan sanayi, 2018 yılının ikinci yarısında durgunluk, ardından küçülme yaşadı. Anlaşıldı ki, bazı sektörlerde kan kaybı çok önceden başlamış. 2019'un ilk çeyreğini (Ocak-Mart) bitirmeye az kalmışken daralma konjonktürünün sürdüğünü, toparlanma yönünde eğilimin pek olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Başka bir ifade ile, 2018'de gerçekleşen kayıpları telafi edecek güçte bir büyümenin gerçekleşmesi mevcut koşullarda olası görünmüyor. Bankalarda kredi musluklarını biraz gevşetecek kadar kaynak olsa bile iç talep hala zayıf. Tüketicinin kullanabileceği kredilerin faizleri hala yüksek. Ayrıca, sert düşüş yapan tüketimi canlandıracak gelir beklentisi de yok. Asgari ücrete yapılan TÜFE üstü yüzde 26'lık zam bile pek anlamlı olmadı, birçok asgari ücret dışı gelirlerde enflasyonla baş edecek bir zammın ya-

pıldığını söylemek de kolay değil. Kısaca, 2018 yılında orta ve yüksek düzeydeki ücretlerde reel kayıp söz konusu.

Yatırımcıların iştahını kabartacak siyasal ve ekonomik adımlar da görünürde yok. 31 Mart yerel seçimlerini her şeyin önüne çeken rejim, herkesi de "bekle-gör" davranışına yöneltince, tüketim de yatırım da bekle-gör kararında sabitlendi. İhracatın ise geçen yılın temposunda artmaya devam edeceği şüpheli. İhracatın ithalata bağımlılığı, ihracatla büyümenin sanıldığı kadar kolay olmadığını hatırlatıyor. Ayrıca özellikle AB pazarında boy gösteren durgunluk, ihracat seçeneğini pek de umut haline getirmiyor. Hele ki, ihracatı Almanya'ya daha çok odaklı Türkiye için, Almanya'da ekonominin yavaşlaması ve ikili ilişkilerin pek parlak seyretmemesi, ihracatın iç pazardaki kayıplarını kısmen de olsa telafi etme şansını zayıflatıyor.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Mart 2019
Sayı 249 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr